

HAJDÚSÁGI TÁJVÉDELMI KÖRZET

Vámospércs–Nyíracsad

JÓNÁS RÉSZ

tanösvény

A Jónás rész

Foto: Demeter László

Pompás kosbor

Címoldal:
Szürke veronika kardfarkú lepkével

Foto: Papp László

A Hajdúsági Tájvédelmi Körzet ezen területe szinte minden élőhelytípust, társulást tartalmaz, amely a Dél-Nyírségre – és a Nyírség többségére – jellemző, nagyszerűen példázva a Nyírség geológiai-geográfiai, vegetáció- és flóratörténeti kialakulásának eredményeit.

E táj kialakulása az utolsó eljegesedésre (Würm-glaciális) tehető, amikor a Nyírségtől északkeletre lévő folyók hatalmas hordalékkúpjából az akkori hideg szelek kifújták annak homoktartalmát, letelepítették és megformálták különböző földrajzi alakzatokban (parabolabuckák, szegélybuckák, garmadák, maradékgerincek, deflációs laposok stb.) a Nyírség mai felszínét. Mivel itt eredetileg lefolyásos láprétek lehettek – amelyeket jelentősebb vízhozamú patakok keresztettek –, hamar (már az utolsó jégkorszak közepe táján) kialakultak a láprétek melletti parabolabuckák, s azok korai és stabilis típusai, a szegélybuckák. Valószínűleg a Würm-glaciális végére ezek oldala benépesült fás és lágyszárú növényekkel. A láprétek ugyan ki-kiszáradhattak és a víz telepítőmunkájától függően áthelyeződhettek, de sok növénynek oltalmat adhattak az akkori szélsőséges időjárásban, s átmenthettek a mai korokig. A jégkorszak után jelentős változások történtek a klíma fokozatos melegedésével, hol szárazabbá, hol csapadékosabbá válásával. Azt biztosan tudjuk, hogy az első felmelegedő (és a mai klímához hasonló) időszakban (mogoró vagy boreális korszak 9–7,5 ezer évvel ezelőtt) a Jónás részen már nem történt különösebb földrajzi változás. A homokot ekkor már nem mozgatta meg újból a szél, mert a terület rendkívül jó vízellátottságú volt és növényzete ekkorra bonyolult fel-

építettségűvé vált, gazdaggá fákban, cserjékben és a talajt teljességében fedő lágyszárúakban. Így továbbra is megmaradhatott a jégkorszaki és a közvetlen azutáni növény- és állatfajok egy része. Legnagyobb hatással az ún. atlantikus (7500–5000 évvel ezelőtti) fázis volt az enyhe csapadékos klímájával, amelynek révén a láprétek és ligeterdők kiterjedtebbekké váltak, a korábbi időszakok növényei újra virágkorukat élhették, és a középhegységekből is eljuthattak (bár a Jónás részre nem teljesen jellemző) növényfajok. A későbbi szárazodó időszakok újra az erdőssztyepp-fajok be- és elterjedésének kedveztek.

Fotó: Demeter László

Jónás rész (légifelvétel)

A Jónás részen északkelet–délnyugati irányban jól érzékelhetők a szegély- és az egyszerűbb parabulabuckák. Közöttük hatalmas deflációs lapos van, amelyeken imitt-amott kisebb garmadák láthatók, valamint félszigetként ékelődik a deflációs lapos folyóvízjárta síkjába egy maradékgerinc is. A lapos nagy részét kiszáradó láprét (*Molinietum*), nyírlápok (*Salici pentandrae-Betuletum pubescens*), patakmenti puhafás ligeterdő (*Salicetum albae-*

fragilis) sávocskák, magassásosok (*Magno-Caricion*), rekettyés fűzlápok (*Calamagrosti-Salicetum cinereae*) és tölgy-kőris-szil ligeterdők (*Fraxino pannonicae-Ulmetum*) korai fázisai, valamint később, ember által kialakított kaszálórétek (*Festucetum pratensis*, néhol *Festuca pseudovina* dominanciával) fedik. A magasabb térszíneken gyöngyvirágos tölgyesek (*Convallario-Quercetum roboris*), pusztai tölgyesek (*Melampyro debreceniensi-Quercetum roboris*) és legeltetett tölgyesek (*Festuco rupicolae-Quercetum roboris*, néhol *Populus alba* és *P. × cinerea* dominanciával) láthatók ma is, erőteljesebben vagy gyengébben módosítva emberi hatásokkal. Viszonylag nagy felületen van záródó homoki gyepek (*Corynephoretum*), jóval kisebb zárt homoki gyepek (*Astragalo-Festucetum rupicolae*) is, sajnos az agresszíven elszaporodó selyemkóró (*Asclepias syriaca*) hatalmas populációja által sok helyen elfedve, amely növényt a tájvédelmi körzet munkatársai szívós munkával igyekeznek visszaszorítani.

A területet 1988-ban nyilvánították védetté a Hajdúsági Tájvédelmi Körzet részeként.

Fotó: Lesku Balázs

Elevenszülő gyík

A tanösvény állomásai

A kijelölt tanösvény egy hosszabb és egy rövidebb útvonalon is megtekinthető. A rövidebb útvonal a teljes tanösvény 1., 2., 8., 9., 10., 11. állomásainak felel meg.

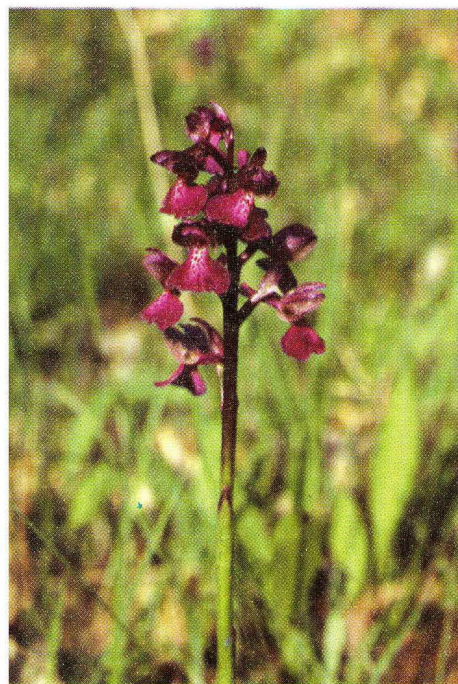
Látogatásához kérje munkatársaink vezetését a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóságtól!

Kérjük, látogatása során ügyeljen a terület tisztaságára, az állat- és növényvilág épségére!

Tartózkodjon az élőlények gyűjtésétől!

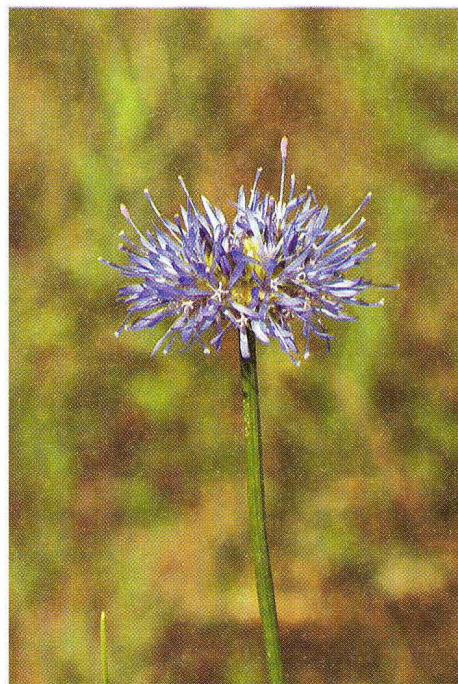
KIINDULÁS – kilátó a dombtetőn. A magaslesről jól belátjuk a védett terület nagy részét. Előttünk a bucka záródó homoki gyepe ezüstperjével (*Corynephorus canescens*), benne a legfeltűnőbb borjúpázsit (*Anthoxanthum odoratum*) és a kékcskillag (*Jasione montana*). Északkeletről lent zárt homoki gyepek, a felette lévő buckán nyílt homoki tölgyes szürkenyár szegélye, mellette egy kőrisétől megfosztott ligeterdő látszik. Északon a nagy kiterjedésű láprét, amelyet valaha legeltettek, ma kaszálanak, benne fűz- és nyírlápokkal, magassásosokkal stb. A távolabbi magasabb térszíneken zárt homoki gyepek, mellettük gyöngyvirágos tölgyes. Északnyugaton folytatódik a láprét, amelyet sűrű keményfás ligeterdő határol egészen a nyugati látómezőig. Délnyugaton a bolygatott láprétben tölgy-kőris-szil ligeterdő folt van, amely mögött ugyan ezen társulás legidősebb részletei sejlenek. Délről és délnyugatról akácerdők határolják a Jónás részt.

1. ÁLLOMÁS. A bucka oldalán záródó ezüstperjés homoki gyepet (*Corynephorum canescentis*) látunk, benne kékcskillagokkal (*Jasione montana*), borjúpázsittal (*Anthoxanthum odoratum*) és a talaj savanyú-

Agárkosbor

Fotó: Papp László

Kékcskillag

Fotó: Demeter László

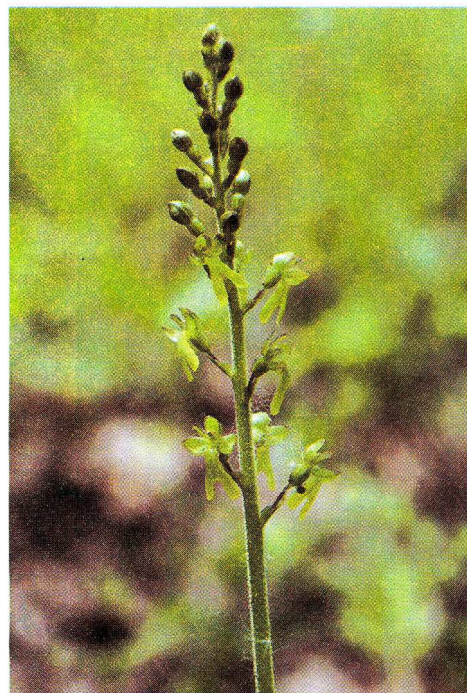
ságát jelző juhsóskával (*Rumex acetosella*). A bucka alján zárt homoki gyepek van, benne a kárpát-mendencei bennszülött magyar szegfűvel (*Dianthus ponederae*) és közönséges kakukkfűvel (*Thymus odoratissimus*), valamint keskenylevelű kakukkfűvel (*Thymus serpyllum*). Értékes villámsebes hüllőfaja a homoki gyík (*Lacerta taurica*).

2. ÁLLOMÁS. Zárt homoki gyepek vagyunk, amelyet keletről nyílt homoki tölgyes, északról kiszáritott ligeterdő, nyugatról láprét határol. Látványosabb májusi növénye az agárkosbor (*Orchis morio*) és az erdő szélén a dárdás madársisak (*Cephalanthera damasonium*), amely szintén orchidea. Ekkortájt virít a selymes zanót (*Chamaecytisus ratisbonensis*) is. Június végén kezd nyílni az országban biztosan csak a Nyírségben élő szürke veronika (*Pseudolysimachion incanum*), amely feltűnik szürkén szőrös szépséges hajtásaival és kék virágzatával.

3. ÁLLOMÁS. A láprét némileg magasabb pontjain az erdőhöz közel állunk, ahol az élesmosófü (*Chrysopogon gryllus*) impozáns töveit lengeti a szél. A kiszáritott ligeterdőben csapadékos években tömeges a békakonty (*Listera ovata*) és a kígyónyelv páfrány (*Ophioglossum vulgatum*). Néhol gyertyánt (*Carpinus betulus*) is látunk az erdő szélén.

4. ÁLLOMÁS. Kicsit beljebb a lápréten, a mélyebb pontjainál a Nyírség legritkább borkóróját, a sárga borkórót (*Thalictrum flavum*) és annak fényes borkóróval alkotott hibridjét, a Marianna borkórót csodálhatjuk meg (*Thalictrum* × *mariannae*).

5. ÁLLOMÁS. A nyírcsádi birtokterületre eső magassásos (*Caricetum gracilis* stb.) mellett megyünk, amelyet május közepétől nagy számban körülvesz-

Fotó: Demeter László

Békakonty

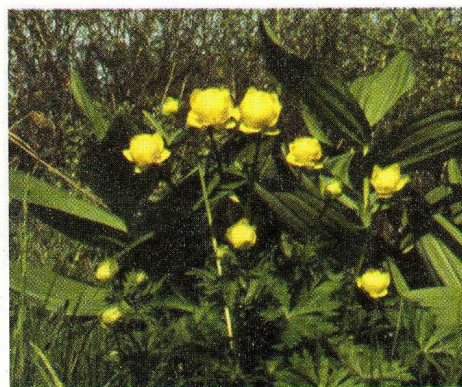
Fotó: Rapp László

Kígyónyelv

nek a láprétek legszebb orchideái, a hússzínű ujjas-kosbor (*Dactylorhiza incarnata*) és a pompás kosbor (*Orchis laxiflora* subsp. *elegans*). A magassásosban és környékén gyakori a védett hegyi vagy eleven-szülő gyík (*Lacerta vivipara*).

6. ÁLLOMÁS. Egy magasabb maradékgerincen átjutva elértünk az északi „kerek” tölgyeshez, amely mellett még láthatjuk az idősebb magas-kőriseket, amelyek bizonyítják, hogy valaha e nyílt homoki tölgyessel határolt gyöngyvirágos tölgyes folytatása a tölgy-kőris-szil ligeterdő volt. Az erdő szélén, a patak felől kecskefűz (*Salix caprea*), az erdő szélén még – az edafikus erdőssztyepp maradványaként – 1-2 tavaszi hérics (*Adonis vernalis*), s a legmélyebb pontokon vitézkosbor (*Orchis militaris*) és dunai szegfű (*Dianthus collinus*) tenyészik, melyeket áprilisban, májusban és június végén áll módunkban megcsodálni. Az erdő kis tisztásán az itt nagyon ritka erdei szellőrózsa (*Anemone sylvestris*), az erdő belsejében a sárga gyűszűvirág (*Digitalis grandiflora*), a széleslevelű nőszőfű (*Epipactis helleborine*), a Tallós-nőszőfű (*Epipactis tallosii*), a madárfészek (*Neottia nidus-avis*) orchideák élnek többek között.

7. ÁLLOMÁS. A keményfa ligeterdőben (annak északi részén), amelyet a patak felől puhafa ligeterdő és rostostövű sásos (*Caricetum appropinquatae*) határol, nyírlápot találunk, amin nagy tömegben virít májusban a szibériai nőszirm (*Iris sibirica*), a fehér zászpa (*Veratrum album*). A ligeterdőben kétlevelű sarkvirágot (*Platanthera bifolia*), fehér madársisakot (*Cephalanthera damasonium*), kígyónyelvet (*Ophioglossum vulgatum*) láthatunk. Megmaradt még néhány védett szöszös nyír (*Betula pubescens*) is.

Fotó: Papp László

Zergeboglár és fehér zászpa

Fotó: Papp László

Madárfészek

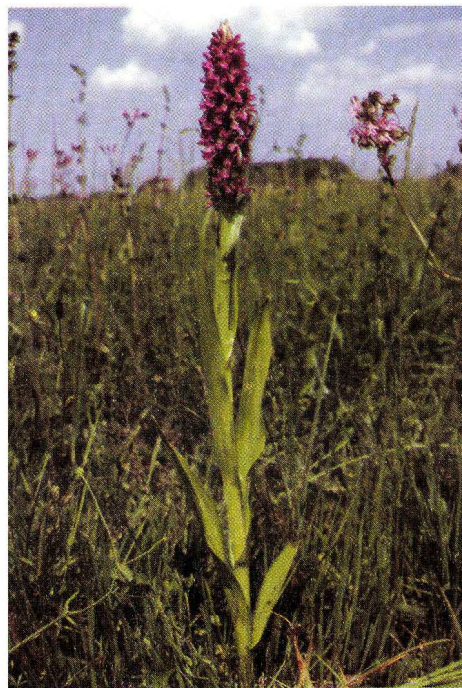
Fotó: Papp László

Erdei szellőrózsa

8. ÁLLOMÁS. Egy középső nyírlápon, ill. a megközelítő útvonalán számos réti angyalgyökérre (*Angelica palustris*) akadunk, amely július végétől kezd nyílni, s amelyet a többek között hosszanti barázdás száráról tudunk elkülöníteni az erdei angyalgyökértől (*Angelica sylvestris*). A nyírlápon a felsorolt orchideákon kívül egy mélyedést körülvevő fehérfüzesnél a zergeboglárt (*Trollius europaeus* subsp. *europaeus*) is megnézhetjük, s ha virágozva látjuk, bizonyosak lehetünk, hogy flóránk egyik legszebb tagja áll előttünk. Ennek a közelében él a ritka téli zsurló (*Equisetum hyemale*) is az erdő fáinak árnyékában. Ebben az erdőrésztben fészkel az erdei szalonka (*Scolopax rusticola*).

9. ÁLLOMÁS. A Jónás rész olyan részén haladunk keresztül, ahol a lápréteket – főleg a száraz éveknek köszönhetően – a szemünk láttára foglalja el a keményfa ligeterdő. A kis tisztásokon sok hússzínű ujjaskosbor (*Dactylorhiza incarnata*), vitézkosbor (*Orchis militaris*), néhol szibériai nőszirm (*Iris sibirica*) és réti angyalgyökér (*Angelica palustris*) virágzik. Néhány mélyedésben (egy részük kubikgödör, másikuk kenderáztató tavacska volt) még fellelhető a lápi náditippan (*Calamagrostis stricta*), a békaliliom (*Hottonia palustris*), és gyakori bennük a mocsári teknős (*Emys orbicularis*).

10. ÁLLOMÁS. A legidősebb tölgy-kőris-szil ligeterdő foltokhoz érünk, amelynek tisztásait kaszálják, így főleg a szélük rejteget több nagyszerű értéket. Itt virágzik pl. még június végén is a nyúlánk ibolya (*Viola elatior*), korábban a fehér zászpa (*Veratrum album*), később a buglyos szegfű (*Dianthus superbus*) és a réti angyalgyökér (*Angelica palustris*). Az erdőben itt is gyakori a kígyónyelv (*Ophioglossum vulgatum*).

Fotó: Papp László

Hússzínű ujjaskosbor

Fotó: Papp László

Vitézkosbor

Fotó: Papp László

Szibériai nősziröm

11. ÁLLOMÁS. Visszafelé, mielőtt a kilátóhoz érünk, egy „kerek” keményfa ligeterdő-maradványt szemlélhetünk meg, amelyből következetesen, korábban majdnem teljesen kiirtották a kosványos tölgyet és az egyéb, társulásra jellemző fafajt. Mégis érdekes, mert csapadékos években a kőrisek itt 10–70 cm-es vízben állnak, így törzsük alul jellegzetesen kiszélesedett, ún. lábasfa jellegű lett.

Fotó: Demeter László

Buglyos szegfű

Fajlista

Emlékeztetőül jelölje be a megfigyelt fajokat!

A Jónás rész néhány védett és értékes növénye

☐ Tavaszi hérics	(<i>Adonis vernalis</i>)
☐ Erdei szellőrózsa	(<i>Anemone sylvestris</i>)
☐ Réti angyalgyökér	(<i>Angelica palustris</i>)
☐ Prisztér angyalgyökér	(<i>Angelica × priszteri</i>)
☐ Lápi nádtippan	(<i>Calamagrostis stricta</i>)
☐ Fehér madársisak	(<i>Cephalanthera damasonium</i>)
☐ Kardos madársisak	(<i>Cephalanthera longifolia</i>)
☐ Gyertyán	(<i>Carpinus betulus</i>)
☐ Rostostövű sás	(<i>Carex appropinquata</i>)
☐ Hengeres sás	(<i>Carex diandra</i>)
☐ Gyapjas sás	(<i>Carex caespitosa</i>)
☐ Zsombék sás	(<i>Carex elata</i>)
☐ Hússzínű ujjaskosbor	(<i>Dactylorhiza incarnata</i>)
☐ Dunai szegfű	(<i>Dianthus collinus</i>)
☐ Buglyos szegfű	(<i>Dianthus superbus</i>)
☐ Sárga gyűszűvirág	(<i>Digitalis grandiflora</i>)
☐ Szálkás pajzsika	(<i>Dryopteris carthusiana</i>)
☐ Széleslevelű nőszőfű	(<i>Epipactis helleborine</i>)
☐ Tallós-nőszőfű	(<i>Epipactis tallosii</i>)
☐ Téli zsurló	(<i>Equisetum hyemale</i>)
☐ Békaliliom	(<i>Hottonia palustris</i>)
☐ Szibériai nősziröm	(<i>Iris sibirica</i>)
☐ Békakonty	(<i>Listera ovata</i>)
☐ Madárfészek	(<i>Neottia nidus-avis</i>)
☐ Agárkosbor	(<i>Orchis morio</i>)
☐ Pompás kosbor	(<i>Orchis laxiflora</i> subsp. <i>elegans</i>)
☐ Vitéz kosbor	(<i>Orchis militaris</i>)

☐ Kígyónyelv	(<i>Ophioglossum vulgatum</i>)
☐ Kétlevelű sarkvirág	(<i>Platanthera bifolia</i>)
☐ Szürke veronika	(<i>Pseudolysimachion incanum</i>)
☐ Kecskefűz	(<i>Salix caprea</i>)
☐ Sárga borkóró	(<i>Thalictrum flavum</i>)
☐ Marianna borkóró	(<i>Thalictrum × mariannae</i>)
☐ Erdei borkóró	(<i>Thalictrum aquilegiifolium</i>)
☐ Tőzegpáfrány	(<i>Thelypteris palustris</i>)
☐ Zergeboglár	(<i>Trollius europaeus</i> subsp. <i>europaeus</i>)
☐ Fehér zászpa	(<i>Veratrum album</i>)
☐ Nyúlánk ibolya	(<i>Viola elatior</i>)

**Az Alföld ritkább gerincesei,
amelyek előfordultak
vagy szaporodtak már itt**

☐ Erdei béka	(<i>Rana dalmatina</i>)
☐ Mocsári béka	(<i>Rana arvalis</i>)
☐ Levelibéka	(<i>Hyla arborea</i>)
☐ Kis kecskebéka	(<i>Rana lessonae</i>)
☐ Kecsebéka	(<i>Rana esculenta</i>)
☐ Barna ásóbéka	(<i>Pelobates fuscus</i>)
☐ Pettyes gőte	(<i>Triturus vulgaris</i>)
☐ Tarajos gőte	(<i>Triturus cristatus</i>)
☐ Mocsári teknős	(<i>Emys orbicularis</i>)
☐ Elevenszülő gyík	(<i>Lacerta vivipara</i>)
☐ Homoki gyík	(<i>Lacerta taurica</i>)
☐ Fűrge gyík	(<i>Lacerta agilis</i>)
☐ Rézsikló	(<i>Coronella austriaca</i>)
☐ Vízisikló	(<i>Natrix natrix</i>)
☐ Fehér gólya	(<i>Ciconia ciconia</i>)

☐ Fekete gólya	(<i>Ciconia nigra</i>)
☐ Kerecsensólyom	(<i>Falco cherrug</i>)
☐ Kabasólyom	(<i>Falco subbuteo</i>)
☐ Békászó sas	(<i>Aquila pomarina</i>)
☐ Barna rétihéja	(<i>Circus aeruginosus</i>)
☐ Egerészölyv	(<i>Buteo buteo</i>)
☐ Vörös vércse	(<i>Falco tinnunculus</i>)
☐ Fogoly	(<i>Perdix perdix</i>)
☐ Fűrj	(<i>Coturnix coturnix</i>)
☐ Haris	(<i>Crex crex</i>)
☐ Bíbic	(<i>Vanellus vanellus</i>)
☐ Erdei szalonka	(<i>Scolopax ruticola</i>)
☐ Sárszalonna	(<i>Gallinago gallinago</i>)
☐ Macskabagoly	(<i>Strix aluco</i>)
☐ Erdei fülesbagoly	(<i>Asio otus</i>)
☐ Kuvik	(<i>Athene noctua</i>)
☐ Lappantyú	(<i>Caprimulgus europaeus</i>)
☐ Fekete harkály	(<i>Dryocopus martius</i>)
☐ Hamvas küllő	(<i>Picus canus</i>)
☐ Zöld küllő	(<i>Picus viridis</i>)
☐ Nagy fakopáncs	(<i>Dendrocopos major</i>)
☐ Közép fakopáncs	(<i>Dendrocopos medius</i>)
☐ Kis fakopáncs	(<i>Dendrocopos minor</i>)
☐ Nyaktekercs	(<i>Jynx torquilla</i>)
☐ Szalakóta	(<i>Coracias garrulus</i>)
☐ Gyurgyalag	(<i>Merops apiaster</i>)
☐ Parlaji pityer	(<i>Anthus campestris</i>)
☐ Rozsdás csuk	(<i>Saxicola rubetra</i>)
☐ Holló	(<i>Corvus corax</i>)
☐ Vízi cickány	(<i>Neomys fodiens</i>)
☐ Miller vízcickány	(<i>Neomys anomalus</i>)
☐ Szőröskarú denevér	(<i>Nyctalus leisleri</i>)
☐ Gímszarvas	(<i>Cervus elaphus</i>)

További információk

A látogatáshoz kérje munkatársaink vezetését!

Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság
4024 Debrecen, Sumen u. 2.
Telefon: (52) 529-920
www.hnp.hu

A tanösvény kialakítását
és e kiadvány megjelenését támogatta
a MOL Rt.
és a
Környezetvédelmi Alap Célelőirányzat

Írta: Papp László

Térkép: Demeter László

Kiadta a Dél-Nyírség-Bihari
Tájvédelmi Egyesület
www.civilporta.hu/nyirsegbihar/

Felelős kiadó: Gyarmathy István

Nyomdai előkészítés:
Oriolus Bt., Debrecen (30/363-0538)

Nyomtatás:
Favorit Nyomda, Debrecen

Debrecen, 2003

Rétgyökér

JÓNÁS RÉSZ

tanösvény

